

REALITA A FIKCIA

(Medzinárodná vedecká konferencia v rámci 9. výročného stretnutia SFZ pri SAV; 12. – 13. október 2009, Smolenice)

V dňoch 12. a 13. októbra 2009 sa v kongresovom centre SAV v Smoleniciach konala medzinárodná vedecká konferencia pod záštitou Slovenského filozofického združenia pri SAV, Katedry filozofie FF UCM v Trnave, FiÚ SAV v Bratislave, Katedry filozofie a dejín filozofie FiF UK v Bratislave a FISP – Medzinárodnej federácie filozofických spoločností. Konferencia niesla názov *Realita a fikcia* a uskutočnila sa v rámci 9. výročného stretnutia SFZ pri SAV. Mali na nej zastúpenie účastníci zo Slovenska, Českej republiky, Poľska a Bulharska.

Téma *Realita a fikcia* vytvorila široký priestor rôznym filozofickým a vedeckým prístupom. Referáty, ktoré odznali na konferencii, boli rozdelené do jednotlivých sekcií, z ktorých každá nazerala na problematiku reality a fikcie z iného zorného uhla.

Vzťah reality a fikcie predostrelí v plenárnych prednáškach Josef Krob a Miroslav Marcelli. Josef Krob vo svojom vystúpení poukázal na to, do akej miery môže byť realita fikciou a kedy sa fikcia stáva realitou. Priblížil možné odpovede na otázku, v akom rozsahu sa môže to, čo dnes pokladáme za science-fiction, prejavíť v budúcnosti ako reálne. Upozornil na to, že mnohí autori žánru science-fiction napodiv veľmi presne predvídali budúci stav a priebeh udalostí. Hoci mnohým ich súčasníkom sa javili ich vízie ako neuskutočniteľné, o niekoľko desaťročí sa stali skutočnosťou. Miroslav Marcelli svoju prednášku venoval vzťahu reality a fikcie v oblasti reflexii urbánneho priestoru. Zameril sa na moderné podoby utópie a na funkcie, ktoré plnili, pričom ich porovnal so súčasnými víziami usporiadania urbánneho priestoru.

Príspevky zahrnuté v najobsiahlejšej sekcii s názvom *Realita a fikcia vo filozofickom diskurze* odrážali filozofické poznanie na priereze dejín od Plotina cez Nietzscheho až po Marxa. Autori jednotlivých referátov sa pokúsili osvetliť miesto reality a fikcie v rámci rôznych filozofických koncepcií. Milan Zigo venoval pozornosť rôznym spôsobom chápania pojmu reality, aké sa konštituovali v priebehu jednotlivých období fyzikálneho poznania.

Podnetné príspevky odznali aj z radov doktorandov. Tatiana Cárová sa zaoberala interpretáciou rôznych podôb fikcie z hľadiska darvinovskej evolučnej teórie. Víziu záhradného mesta a analýzu skutočného mesta postaveného na základe utópie predstavil vo svojom vystúpení Andrej Gogora. Juraj Halas sa zamýšľal nad chápaním dvoch krajností, akými sú realita a fikcia, vychádzajúc z diela Karola Marxa *Kapitál*, pričom poukázal na odhalenie fiktívnej reality a zároveň skutočnosti fikcie.

Problematiku vymedzenia možných (fiktívnych) svetov priblížil Eugen Andreanský. Používanie sémantiky možných svetov ilustroval na príkladoch rôznych koncepcií, upozornil na hlavné súvisiace otázky a problémy. Anton Vydra sa pokúsil nájsť paralelu medzi realitou a fikciou v oblasti mytológie. Kládol si otázku, aké je miesto fikcie a snových obrazov vo svete nášho bežného vnímania, vo svete, ktorý pokladáme za reálny. Vychádzal z Bachelarda a jeho predstavy o Fénixovi, ktorý podľa neho nie je nikdy obrazom skutočného ohňa. Otázkou potom zostáva, či element ohňa tak, ako ho bežne vnímame, môže byť objektom vedeckého skúmania.

Zatiaľ čo v prvej sekcii bolo zámerom vymedziť realitu a fikciu v rámci filozofického diskurzu, v druhej sekcii s názvom *Filozofia a sci-fi* sa autori pokúšali poukázať na prítomnosť prvkov reality v sci-fi. Andrea Preissová Krejčí poukázala na paralelu medzi filmovou a literárnou fikciou v snahe vyjadriť, aký odkaz môžeme nájsť vo vedecko-fantastickej tvorbe. Kultúrne fenomény doby, akými sú napríklad *Star Trek* alebo *Star Wars*, sú v podstate reflexiou pragmatisticko-štrukturalistického pohľadu na svet, ktorý je charakteristický aj pre diela Karla Čapka či Richarda Rortyho. Filmovej fikcii sa venovala aj Jana Rončáková, ktorá porovnávala príčiny agresie filmových postáv dvoch vybraných režisérov. Pri svojom rozbere vymedzila špecifické charakteristické črty daných fiktívnych postáv, analyzovala ich na základe poznatkov z neurológie a aplikovala ich na modely správania. Vystúpenie Andreja Trnku malo byť podnetom na zamyslenie nad možnou existenciou svetov, ktoré dnes poznáme len z oblasti sci-fi seriálov (napr. *Stargate* a *Galactica*).

Aplikovná etika predstavovala ďalšiu oblasť, v ktorej autori predniesli svoje príspevky. Azda najväčší priestor bol venovaný bioetike a otázkam s ňou spojeným. Peter Sýkora predstavil problematiku transhumanizmu, v súvislosti s ktorou sa vynára problém etickej prijateľnosti vylepšenia človeka. Cieľom autora bolo poukázať na samostatnú etickú kategóriu, ktorá vzniká pri uvažovaní o vytvorení nového, posthumánneho druhu. Otázkou, v akom veľkom rozsahu môže genetické modifikovanie človeka ovplyvniť jeho vnímanie samého seba, chápanie jeho vlastnej slobody a identity, ako aj zodpovednosti za vlastné konanie, sa zaoberala Jana Tomašovičová. Apelovala na to, že naša tradičná optika posudzovania je v tomto prípade nepostačujúca. Alzbieta Struzik upozornila na vplyv aplikácie biotechnológií, ktoré môžu predstavovať nebezpečenstvo ohrozenia existencie ľudského druhu v podobe, v akej ju poznáme dnes. Bližšie osvetlila otázky transhumanizmu, kyborgizácie a technizácie ľudskej prirodzenosti. V závere príspevku si položila otázku, či v budúcnosti nastane stav, keď sa z človeka stane relikv prírody, jej posledný autentický div. Z inej perspektívy sa na problém posthumanizmu, kyberpriestoru a technognózy zamerával znalec fantastiky Ondrej Herec, ktorý venoval svoj príspevok podobám človeka v postmodernej fantastike. Environmentálnou filozofiou sa v tejto sekcii zaoberal Slavomír Lesňák, ktorý prepojal aktuálnu ekologickú krízu so sci-fi tvorbou Egona Bondyho, venujúceho sa morálnym problémom súvisiacim so zneužívaním prírody. Poukázal na prepojenie medzi filozofiou a sci-fi žánrom, ktorý by podľa jeho názoru mohol byť pozitívnym prínosom, pokiaľ ide o budúcnosť ľudstva.

Logickým otázkam zaoberajúcim sa danou témou konferencie bola vyhradená sekcia s názvom *Fiktívne entity a fiktívne (možné) svety*. Ján Dubnička, venujúci sa teórii kvantovej gravitácie, vo svojom príspevku kladie otázku, či sú gravitačné vlny a gravitón fikciou, alebo realitou, keďže sa nám ich zatiaľ nepodarilo objaviť a detekovať, hoci ich kvantová teória predpokladá. Barbora Geistová-Čakovská skúmala zmenu statusu fikčných individuí pri prechode zo situácie, v ktorej uvažujeme len o existencii jedného sveta, do situácie, v ktorej zavádzame viacero možných svetov. Cieľom príspevku Mariany Szapuovej bolo načrtnúť dištinkciu medzi fikciou a realitou v rámci epistemologických úvah. Zatiaľ čo ideu jednotnej vedy a abstraktného subjektu vníma autorka ako filozofickú fikciu, socializované epistemologické prístupy smerujúce k využiteľnej praxi pokladá za reálne.

Rokovanie v sekcii zameranej na problém reality v slovenskej, českej a poľskej filozofii zahŕňalo príspevky mnohých popredných slovenských a zahraničných filozofov. Cez optiku magického realizmu nahliadol na fiktívnu realitu Jan Zouhar. Vo svojej úvahe vykreslil románový svet, v ktorom sa strieda realita s fikciou, pričom sa stiera hranica medzi nimi, a tak sa vytvára fenomén fiktívnej reality. Blanka Šulavíková prezentovala problém reality a umeleckej fikcie v Losského intuitivizme, a to predovšetkým prostredníctvom konkrétnej koncepcie ume-

nia, v ktorej Losskij pripisuje kráse tvorenej fantáziou človeka nezastupiteľné miesto. Descartov dualizmus ako jednu z filozofických fikcií priblížil Vladimír Leško. Vychádzal prítom z Cígerovej interpretácie substancie myslenia a substancie rozpriestranosti ako nedualistického zámeru. Cígerovo konštatovanie, že Descartov dualizmus je len fantómom nedorozumenia, nestráca ani dnes na svojej aktuálnosti. Jadrom vystúpenia Petra Jemelku bola otázka reálnosti ekologického problému v novšom slovenskom filozofickom myslení. Autor sa konkrétne zameril na diela filozofov z obdobia normalizácie, pričom svoju pozornosť venoval vnímaniu závažnosti uvedenej problematiky. Na otázku, či je racionalita v situácii morálnej voľby realitou, alebo fikciou, sa vo svojom príspevku pokúsila odpovedať Lenka Bohunická.

Reálne a fiktívne v morálnej a politickej filozofii bolo tematickým obsahom piatej sekcie. Otvoril ju Ivan Kalčev, reprezentant FISP-u, kultúrno-antropologickou sondou do sféry individuálneho, ako aj komunitného imaginárna v súčasnom Bulharsku. Realitu a fikciu interpretoval Ladislav Hohoš na pozadí aktuálneho problému súčasnej globálnej krízy. Poukázal na fakt, že podstata krízy je v realite zastieraná v dôsledku fungovania „falošného vedomia“. Zaujímavým a podnetným prídavkom bol náčrt možných scenárov krízy a situácií, ktoré môžu v budúcnosti nastať. Nad otázkou, či je prirodzený zákon realitou, alebo fikciou, uvažoval Vladimír Manda. Za kľúčový si vybral prirodzený zákon u Hobbsa: Ide o realitu, alebo o fikciu? Zaujímavým príspevkom obohatila konferenciu aj Michaela Ujházyová, ktorá predstavila typológiu príkladov používaných v etickej argumentácii, pričom sa zamerala na rozdiel medzi fiktívnymi a reálnymi príkladmi. Pri rozhodovaní v reálnej morálnej problematickej situácii sa fiktívne príklady často považujú za menej relevantné. Autorka však poukázala na to, že zastávajú rovnakú pozíciu ako príklady reálne.

Počas dvojdňovej konferencie odznelo asi 80 príspevkov, ktorých texty budú publikované v zborníku.

Andrea Hudecová, Elena Matejková
doktorandky na Katedre filozofie FF UCM v Trnave